

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Лабораторія наукового перекладу

У цьому числі «Філософської думки» ми продовжуємо знайомити читачів і читачок з роботою «Лабораторії наукового перекладу». Нижче надруковано матеріал семінару «Лабораторії», присвяченого українському перекладу твору Джона Мейнарда Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей». Переклад представила перекладачка твору Тетяна Білоус. Модерував семінар Вахтанг Кебуладзе. Експертами були Ганна Лозова та Ольга Кочерга. Семінар відбувся 25 квітня 2018 року на кафедрі філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

ПЕРЕКЛАДАЮЧИ КЕЙНСА

Тетяна Білоус: Праця видатного британського економіста Дж.М. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» була опублікована у 1936 році. Тематично вона присвячена критиці принципів класичної економіки, з її доктриною «вільного ринку» та невтручання в економіку з боку держави, а також викриттю всіх тих жажливих наслідків, до яких призвела економічна політика, побудована на підставі цих принципів, під час Великої депресії. Понад це, в «Загальній теорії» Кейнс запропонував нові стратегії стимуляції постійного економічного зростання, досягнення високого рівня зайнятості населення та низької інфляції, заклав програму нової макроекономічної традиції, яка отримала назву кейнсіанства.

Перш ніж братися до перекладу цієї великої праці (450 сторінок), я обрала для перекладу останній розділ «Завершальні зауваження про соціальну філософію, до якої може призвести загальна теорія». Мій вибір зумовлено тим, що цей розділ є, мабуть, найбільш відомим, як і найпрозорішим з неї. Адже майже всі читачі та коментатори погоджуються з тим, що «Загальна теорія» є доволі складним для розуміння текстом, велика частина якого є суто технічною та потребує відповідної підготовки для прочитання. Крім того, вона є складною за структурою презентацією компонентів економічної тео-

© В. КЕБУЛАДЗЕ,
Т. БІЛОУС,
О. КОЧЕРГА,
Г. ЛОЗОВА,
2018

рії Кейнса. Хоча у передмові Кейнс висловлює сподівання на те, що його книга буде зрозумілою не тільки для тих, хто професійно займається економікою, загалом його економічні рекомендації з фіскальної політики та монетарної політики мають адресатом досить вузьке коло професійних економістів. Проте в останньому розділі Кейнс, формулюючи нові макро-економічні ідеї, виходить за межі економічної теорії та пропонує свої філософсько-політичні міркування з питання того, як найкращим чином організувати наше суспільство. Також він розгортає у розділі критику так званого необмеженого капіталізму з моральної перспективи, яку (критику) він вже розпочав у своїй першій праці «Економічні наслідки миру» 1919 року та яка зробила його відомим у всьому світі.

Я б хотіла вказати на деякі складнощі, які виникли при роботі над перекладом. Насамперед скажу кілька слів про стилістику праці. Певно, що великою мірою успіхові Кейнса як економіста сприяв майстерний стиль його письма. Кейнс належав до відомої групи «Блумзбері», до якої входили такі майстри англійської літератури, як Вірджинія Вулф, Літон Стрейчі, Едвард Морган та інші, дружба та досвід багаторічного спілкування з якими не могли на позначитись на його власному стилі. Перекладаючи текст Кейнса, хотілось би не лише докладно відтворити зміст його думок, а й зберегти оригінальність та витонченість звучання його мови. Якщо зважити на те, що блискучість мовного стилю зовсім не є характерною для економічної літератури, то в цьому я бачу для перекладача Кейнса неабиякий виклик. Додам також, що текст написано у ті часи, коли презентувати свої думки у формі «довгих» речень було нормою. Складні лінгвістичні конструкції сьогодні виглядають дещо архаїчно. Ба більше, вони заважають розумінню змісту для сучасного читача. Звісно, «довгі» речення, які інколи перетворюються на цілі абзаци, при перекладі можна розбивати на складові задля прозорості тексту. Варто думати, як це зробити, щоб не знищити особливості стилістики письма Кейнса.

Спинюсь також на проблемі перекладу термінів. Тут слід взяти до уваги ту обставину, що твір, над яким Кейнс працював 9 років, був завершений у 1936-му, а з того часу загальноживана економічна термінологія набула нових змістів, а деяка зникла з ужитку. Тому викликає складнощі для перекладу навіть такий ключовий для всієї праці термін, як «rate of interest». Можливі варіанти перекладу — «відсоткова ставка», або «норма процента», або «норма відсотка». У сучасній економічній мові поширеним є радше термін «відсоткова ставка» чи «ставка відсотка», хоча ще недавно більш уживаними були терміни «норма процента» та «норма відсотка». Або, приміром, Кейнс оперує певними категоріями засновника теорії добробуту як гілки економічної науки А. Пігу на кшталт «wage-goods», «non-wage-goods», що взагалі зникли з сучасної англійської економічної мови. Йдеться про товари, які купують на заробітну плату, та товари, які купують не на заробітну плату. Сучасною мовою «wage-goods» — це «consumption goods», тобто «споживчі товари», а «non-wage-goods» — «capital goods» або «investment goods», тобто «засоби виробництва».

І питання не лише в тому, що з того часу економічна термінологія змінилась. Питання в тому, як змінилось розуміння концептів, якими оперують економісти. Ця обставина змушує супроводжувати переклад частими коментарями. Приміром, у Кейнса зустрічаємо цілий арсенал термінів — «profit», «income», «returns», які можна перекладати як «дохід», «прибуток», поряд з терміном «wealth» («багатство»). Сучасні економісти визначають «багатство» («wealth») як норму прибутку (показник прибутковості) з активів, тоді як «дохід» («income») охоплює прибутковість праці («прибуток від праці» — «returns on labor») на додаток до капіталу. У той час, коли Кейнс писав «Загальну теорію», такі технічні тонкощі ще не турбували економістів, тому часто ці терміни постають у тексті як синоніми. Проте саме Кейнс сприяв проясненню значення цих концептів. Отже, кваліфікація перекладача тексту Кейнса потребує не тільки економічної грамотності, а ще і знання контексту інтерпретації економічної термінології та дотримання правил тогочасного вжитку соціально-політичної лексики.

Ганна Лозова: Переклад глави книги Дж.М. Кейнс «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» на тему: «Завершальні зауваження про соціальну філософію, до якої може привести загальна теорія» слушно і зрозуміло відтворює зміст оригіналу, що є свідченням сумлінності та точності перекладу. Запропонований для рецензування переклад відтворює багатство лексики та стилістичну гнучкість автора. В перекладі відчувається енергія вислову та водночас глибока інформативність. Перекладачка намагається не віддалитися від оригіналу, а якісно і точно передати думки Кейнса.

Особливістю перекладу творів економічної тематики є використання професійної термінології, стереотипність мови, її низька емотивність. Перекладачка, на мій погляд, блискуче впоралася із технікою перекладу термінів та термінологічних запозичень, намагаючись зберегти та відтворити і дух епохи, коли творив Кейнс. Проте, як на мене, для читача варто по тексту давати примітки, що вказували б на економічні терміни та поняття, які використовуються у сучасній економічній науці. Наприклад, в оригіналі Кейнс вживає термін «rate of interest» («норма процента»), натомість у сучасній економічній літературі більш поширеним є термін «відсоткова ставка» або «процентна ставка». Термін «surtax» («додатковий податок») відповідає сучасному терміну «додаткове мито», або «додатковий побір». Термін «the abstinence of the rich» краще перекладати як «обмеження на багатство».

Безумовно, певні складності викликала техніка перекладу термінів-метафор, зокрема поняття «animal spirits», яке перекладено як «тваринний дух». Перекладачка має право експериментувати, втім, на мій погляд, це поняття краще відображає термін «життєвий потяг».

Оскільки текст Дж.М. Кейнса насичений алюзіями, то перед перекладачкою постало нелегке завдання перекласти його таким чином, аби зазначені стилістичні фігури були зрозумілі сучасному українському читачеві, який час-

то глибоко не знайомий з історією та економікою Великої Британії 20–30-тих років ХХ століття. І це завдання, як на мене, перекладачка розв’язала: ознайомлення з перекладом викликає відповідні емоції, переживання та думки.

Ольга Кочерга: Переклад загалом добрий. Проте хочу привернути увагу до деяких системних моментів.

1. В нашій економічній термінології від початку 90-х років минулого сторіччя відбувся зсув деяких засадничих термінів та відповідних понять, зокрема з’явився скалькований з російської мови термін «дохід» замість українського «прибуток» (англ. «income»), а «прибуток» заступив місце українського терміна «зиск» (англ. «profit», рос. «прибыль»). Так беззискові (nonprofit) організації стали неприбутковими тощо. Позаяк ця помилка набула загальнопоширеного характеру, боротися з нею в окремому перекладі важко. Однак принаймні треба термін «income» перекладати тим самим словом в усьому тексті, аби не виникали непорозуміння.

2. В остаточній редакції перекладу треба звернути увагу на процесові поняття, зокрема на відмінність між іменниками, що позначають дію та наслідок. У розглядуваному фрагменті важливо відрізнити незавершену/завершену дію ощадження — *заощаджування/заощадження* від наслідка — *ощадок* (за аналогією зі *спадок, добуток, доробок* тощо). Це зробить текст значно прозорішим і зрозумілішим.

3. Ступені порівнювання прикметників краще передавати не двослівними сполуками (*більш важливий, найбільш важливий; більш потужний, найбільш потужний* тощо), а одним словом (*важливіший, найважливіший; потужніший, найпотужніший* тощо).

4. Задачу/проблему/питання розв’язують (solve), а не вирішують, шукаючи розв’язок (solution), а не рішення. Водночас вирішують (decide) щось зробити, а рішення (decision) приймають (здебільшого одноосібно) чи ухвалюють (здебільшого гуртом, після обговорення).

5. Від іменника «функція» походить прикметник «функційний». Поширений прикметник «функціональний» походить від малопоширеного іменника «функціонал».

Кебуладзе, Вахтанг (модератор) — доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Білоус, Тетяна — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кочерга, Ольга — кандидат фізико-математичних наук, старший науковий працівник Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України.

Лозова, Ганна — кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.